

Ozod NASIMOV,
O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti mustaqil tadqiqotchisi
O'zDJTU professori, s.f.d., prof. N.Q.Jo'rayev taqrizi asosida

THE IMPORTANCE OF INFORMATION SUPPORT IN PUBLIC ADMINISTRATION

Annotation

This scientific article analyzes the place and role of information support in public administration, administrative and political processes. In the modern era of globalization and rapid development of information technology, the effective use of media is considered relevant. It has been studied that in the conditions of administrative reforms and democratic modernization, it is "information" that remains the main factor.

Key words: information, public administration, democratic reforms, socio-political trends, New Uzbekistan.

ЗНАЧЕНИЕ ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ В ГОСУДАРСТВЕННОМ УПРАВЛЕНИИ

Аннотация

В данной научной статье анализируется место и роль информационного обеспечения в государственном управлении, административных и политических процессах. В современную эпоху глобализации и быстрого развития информационных технологий эффективное использование средств информации считается актуальным. Исследовано, что в условиях административных реформ и демократической модернизации именно «информация» остается главным фактором.

Ключевые слова: информация, государственное управление, демократические реформы, общественно-политические тенденции, Новый Узбекистан.

DAVLAT BOSHQARUVIDA AXBOROT TA'MINOTINING AHAMIYATI

Annotatsiya

Ushbu ilmiy maqolada davlat boshqaruvi, ma'muriy-siyosiy jarayonlarda axborot ta'minotining o'rni va roli tahlil etilgan. Bugungi globallashuv davri va axborot texnologiyalarining shiddat bilan rivojlanishi bosqichida axborot vositalaridan samarali foydalanish muhim sanaladi. Ma'muriy islohotlar va demokratik modernizatsiya sharoitida aynan "axborot" birlamchi manba bo'lib qolayotgani tadqiq etilgan.

Kalit so'zlar: axborot, davlat boshqaruvi, demokratik islohotlar, ijtimoiy-siyosiy tendensiyalar, Yangi O'zbekiston.

Kirish. Jahon ilmiy-texnik taraqqiyotining hozirgi bosqichi yangi axborot texnologiyalarining shiddatli rivoji va hayotga keng joriy qilinishi bilan xarakterlanadi. Hayotimizning barcha sohalariga singib borayotgan axborot inqilobi xalqaro hamkorlikni rivojlantirish imkoniyatlarini kengaytirmoqda. Natijada, shunday yaxlit axborot makoni shakllanmoqdaki, bu makonda axborot milliy boylikning qimmatbaho qismiga, uning strategik resursiga aylanmoqda. Muloqotimizga yangi tushunchalar jadal kirib kelayotganligi ham buning isbotidir. "Axborot makoni", "axborot iste'molchilari", "axborot shovqini", "axborot taqchilligi", "axborot ehtiyojlari", "axborot siyosati" kabi tushunchalar shular jumlasidandir.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili (Literature review). Ommaviy axborot vositalari haqli ravishda zamonaviy jamiyatda axborot tarqatishning asosiy vositasi hisoblanadi. O'z paytida Napoleon shunday degan: "To'rtta gazeta dushmanga yuz minglik armiyadan ko'ra ko'proq zarar yetkazishi mumkin". Bu fikr aytilganidan buyon dunyoda ulkan o'zgarishlar yuz berdi: gazetalar muntazam ravishda va ko'p nusxada nashr qilina boshladi, radio va televideniye paydo bo'ldi, ommaviy axborot vositalarining ta'sir darajasi bir necha karra o'sdi.

Bu borada E.Giddens, E.To'ffler, S.Xantington, F.Fukuyama, D Bell, M.Kastels, J. Neysbit kabi olimlarning asarlari diqqatga sazovor. Ular o'z asarlarida jamiyatning axborotlashuvi, uning ijobiy va salbiy jihatlari, inson hayotiga axborot omilining aralashuvi natijasida ong va tafakkur o'zgarishidagi eng muhim jihatlarni ko'rsatib berishgan[1].

Televideniye kishilarga ta'sir ko'rsatish imkoniyatlari juda yuqori baholanadi. Birinchidan, inson tasavvurida u go'yoki televizorda ko'rayotgan jarayonlarining "ishtirokchisi"ga aylanadi. Teleekran orqali tomoshabin ko'rgan barcha narsalarni u voqelikda ko'rganidek idrok qiladi, sodir bo'layotgan narsalarga o'zi guvoh bo'layotgandek his qiladi.

Ikkinchidan, televideniye siyosiy hayotni yanada tushunarliroq qiladi, chunki siyosat tomoshabin ko'z o'ngida mavhum tushunchalar shaklida emas, balki aniq shaxslar qiyofasida namoyon bo'ladi. Teleekrandan partiyalar va institutlar emas, balki konkret shaxslar, ularning xatti-harakatlari ko'rinadi va ular tomoshabinlar tomonidan baholanadi.

Uchinchidan, televideniye bir xil vaqt davomida boshqa ommaviy axborot vositalariga nisbatan ko'proq axborot uzatish imkonini beradi. Chunki tomoshabin ekrandan katta miqdorda vizual axborot o'qiydi, u kishilarning yuzidagi o'zgarishlarni kuzatadi, ularning qo'l harakatlarini ko'radi va bu holat tomoshabinga kuchliroq ta'sir ko'rsatadi.

Tadqiqot metodologiyasi (Research Methodology). Ommaviy axborot vositalarining o'ziga xos xususiyatlari quyidagilardan iborat:

- davriylik va takrorlanuvchanlik, ya'ni axborot tarqatishning muntazamligi;
- ommaviylik, ya'ni axborot iste'molchilarining deyarli cheklanmagan, keng doirasi;
- axborot uzatish uchun maxsus texnik vositalar, qurilmalarning mavjudligi;
- axborotni tayyorlovchi va uzatuvchi mutaxassislarining mavjudligi (jurnalistlar, tahrirchilar, noshirlar va hokazo);
- kommunikatsion sheriklarning zamon va makondagi o'zaro ta'siri;
- axborot ta'sirining bir tomonga yo'naltirilganligi, kommunikator va retsiyent rollarini almashtirishning iloji yo'qligi.

Ommaviy axborot vositalari demokratiya va so'z erkinligining o'ziga xos o'lchovi, ko'rsatkichi bo'lib xizmat qiladi. Erkin va mustaqil ommaviy axborot vositalari demokratik taraqqiyotni rag'batlantiradi va mustahkamlaydi. Ommaviy axborot vositalari erkin va mustaqil bo'lgan taqdirdagina ijtimoiy-siyosiy jarayonlar to'g'risidagi haqiqat ifoda etilishi mumkin. Binobarin, ommaviy axborot vositalari erkinligini kafolatlash va shu orqali muammolarni keng jamoatchilik bilan muhokama qilish, odamlarning erkin fikr bildirishlari uchun keng yo'l ochib berish jamiyatni erkinlashtirishning asosiy tamoyillaridan biridir. Ommaviy axborot vositalari tom ma'noda "to'rtinchi hokimiyat" darajasiga ko'tarilmas ekan, qonun

chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyatlari kabi ta'sirchan kuchga aylanmas ekan, demokratik islohotlarning kechishi qiyinlashadi.

Tahlil va natijalar (Analysis and results). Sovet ittifoqi davrida ommaviy axborot vositalari yakka mafkurani singdirish quroli bo'lib xizmat qilgan. Ommaviy axborot vositalari yakkayu-yagona partiya, yagona mafkura va g'oyaviy siyosatining targ'ibotchisi xizmatini o'tar edi. Zero, "qizil imperiya" har qanday plyuralizmi, fikrlar xilma-xilligini va, ayniqsa, g'oyalar xilma-xilligini mutlaqo inkor qilar edi. Barcha jurnalistlar "mutassaddi rahbarlar"ning og'zini poylab, buyrug'ini kutib, ularning ko'rsatmasiga qat'iy amal qilgan holda faoliyat yuritardi.

Ta'kidlash joizki, so'z erkinligini bo'g'ayotgan davlat o'z ildiziga bolta urayotgan, xavf-xatardan ogoh etadigan jarchining ovozi bo'g'ayotgan, o'zini fikrsizlik, turg'unlik o'p'qoniga – tanazzulga sudrayotgan bo'ladi. Demokratik tuzum esa xalqning fikriga tayanadi, xalqdan himoya topadi. Demokratik davlatlarda ommaviy axborot vositalariga qo'pol bo'lsa ham jamiyat manfaatlarini "qo'riqlovchi ko'ppak", deb nisbat beradilar. Yetakchi demokratik davlatlarda ular jamiyatning "ko'zlari", "quloqlari" vazifasini bajaradilar. Ogohlantiruvchi tizim sifatida ular jamiyatdagi illatlardan xabar beruvchi, muammolarni dadil ko'tarib chiqib, ularning turli yechimlarini taklif qiluvchi qudratli kuchga aylangan. Bu tuzumda ommaviy axborot vositalari bir tomondan munozaralar yuritiladigan minbar bo'lsa, ikkinchi tomondan, fuqarolar uchun xolis axborot olish manbai bo'lib xizmat qiladi.

Mamlakatimizda so'ngi yillarda ommaviy axborot vositalari faoliyatining huquqiy asoslarini mustahkamlash borasida qator ishlar qilindi. "Ommaviy axborot vositalari to'g'risida", "Axborot olish kafolatlari va erkinliklari to'g'risida", "Jurnalistlarning kasbiga doir faoliyatini himoya qilish to'g'risida", "Axborot erkinligi prinsiplari va kafolatlari to'g'risida" qonunlar qabul qilindi. Jurnalistlarni qayta tayyorlash xalqaro jamoatchilik markazi, Milliy matbuot markazi, Ommaviy axborot vositalarini demokratlashtirish va qo'llab-quvvatlash jamg'armasi tuzildi. Boshqacha aytganda, respublikamizda ommaviy axborot vositalari faoliyatining zarur huquqiy bazasi va ularni erkinlashtirish uchun shart-sharoitlar yaratilgan.

Bugungi kunda ommaviy axborot vositalarini "to'rtinchi hokimiyat"ga aylantirish muammosi yana yuzaga qalqib chiqmoqda. Ularni mustaqil ijtimoiy kuchga, siyosiy tizimning to'laqonli bo'g'iniga va jamoatchilik fikrini shakllantiruvchi ta'sirchan vositaga aylantirish vazifasi dolzarb bo'lib qolmoqda. Yaxlit ogohlantiruvchi tizim sifatida ommaviy axborot vositalarini jamiyatdagi illatlardan xabar beruvchi, muammolarni dadil ko'tarib chiqib, ularning turli yechimlarini taklif qiluvchi qudratli kuchga aylantirish talab etiladi. Mutaxassislar fikricha, ommaviy axborot vositalarining erkinligi va mustaqilligi uch omilga bog'liqdir. Bular: birinchidan, maxsus qonunlar va qoidalarning mavjudligi; ikkinchidan, axborot sohasida bozor munosabatlari va raqobat muhitining amal qilishi; uchinchidan, jurnalistlarning kasb mahorati va o'z so'zi uchun mas'uliyat darajasi.

Demak, avvalo, ommaviy axborot vositalari erkin va mustaqil bo'lishi kerak. Bu - ular davlatdan mutlaqo mustaqil bo'lib, alohida shaxslar qo'lga o'tib ketishi kerak, degani emas. Gap mustaqillikning eng yuksak darajasi – ichki mustaqillik haqida bormoqda. Ommaviy axborot vositalarining bunday mustaqilligi jurnalistlar ijodining erkinligi, mavzu tanlash va fikr berishdagi mustaqillikka namoyon bo'ladi. Bunda jurnalistning ma'muriy immunitetga ega bo'lishi nazarda tutiladi. Ya'ni, jurnalistning material tayyorlashda o'z rahbariyatidan mustaqil bo'lishi hamda o'z ijodi namunalari uchun faqatgina uning o'zi mas'uliyatli va javobgar bo'lishi talab etiladi. Shundagina jurnalistning ijodiy faoliyatini faqatgina ommaviy axborot vositalari faoliyatiga daxldor qonunlarga cheklaydi, xolos.

Ta'kidlash joizki, ommaviy axborot vositalari faoliyatining plyuralizm tamoyili asosiga qurilishi ham demokratiyaning taraqqiyotiga xizmat qiladi. Buning uchun qarama-qarshi nuqtai nazarlardan iborat bo'lgan dasturlarni yaratish, chiqishlarda muqobil fikrlar to'qnashuviga erishish lozim. Shundagina ommaviy axborot vositalari jamoatchilik fikrini shakllantirish va ra'batlantirishga qodir bo'ladi. Ko'pgina mamlakatlarda ommaviy axborot vositalarining islohoti "g'oyalar bozori"da xali aytilmagan yangi fikrlarni uzatishga qaratiladi. Lekin o'rinli bir savol tug'iladi: bu "bozor" har qanday g'oyalar uchun ham ochiq bo'lishi kerakmi? Yo'q, albatta. Ekstremistik nuqtai nazarlar, g'ayriinsoniy tabiatga ega fikrlar va qo'poruvchilikka chaqiruvchi g'oyalarga bu "bozor"da o'rin yo'q.

Bugungi voqealik har qanday davlat oldida axborot xavfsizligini ta'minlash masalasini ko'ndalang qo'yimoqda. O'z taraqqiyotining murakkab, o'tish bosqichini boshidan kechirayotgan mamlakatlar uchun bu muammo alohida dolzarblik kasb etadi. Hozirgi kunda axborot hokimiyati uchun kurashda ham, ta'sir uchun kurashda ham asosiy va qudratli qurolga aylanib bormoqda. Modomiki, axborot kuchli resursga aylangan ekan, basharti axborot eng qimmat resurslardan biriga aylanayotgan ekan, uni himoya qilish, uning xavfsizligini ta'minlash ehtiyojining vujudga kelishi tabiiy. Xo'sh, axborot xavfsizligi deganda nima tushuniladi? Ko'pincha axborot xavfsizligi davlatning, yuridik va jismoniy shaxslarning axborot sohasidagi himoyalanganlik holati sifatida talqin qilinadi. Bu jihatdan axborot xavfsizligi milliy xavfsizlikning tarkibiy qismi sanaladi. Boz ustiga, axborot xavfsizligi mamlakatning mustaqilligiga, davlatning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotiga, xalqlarning ma'naviyatiga dahl qiluvchi va ularga kuchli ta'sir ko'rsatuvchi omil hisoblanadi.

Ta'kidlash joizki, axborot xavfsizligini ta'minlash muammosi nafaqat dolzarb va muhim masala hisoblanadi, balki murakkab va ko'p chiqimli vazifa hamdir. Zero, axborot xavfsizligini ta'minlash qator tashkiliy va huquqiy masalalarni hal qilishni, shuningdek, tarbiyaviy-psixologik choralar ko'rishni talab etadi. Axborot xavfsizligi fuqarolarning axborotga bo'lgan ehtiyojini qondirish uchun shart-sharoitlar yaratish yo'li bilan ta'minlanadi. Axborot xavfsizligini ta'minlashning yana bir usuli – fuqarolarning axborot madaniyatini yuksaltirish, ya'ni ularda axborotni saralash va undan ongli foydalanish ko'nikmalarini shakllantirish bilan bog'liq. Muhimi, insonlarni axborotdan mahrum qilmasdan, ularni axborotni to'g'ri idrok etishga tayyorlash lozim. Ya'ni, har bir shaxs ma'lum axborotning foydali yoki zararliligini ajratuvchi ichki mezonlarni ishlab chiqishi, ma'lum axborotning o'z professional faoliyati va shaxsiy hayoti uchun qadr-qimmatini baholash ko'nikmasiga ega bo'lishi zarur. Boshqacha aytganda, insonlarning ongida axborotlarning sarasini saraga, puchagini puchakka ajratuvchi "filtr"larning bo'lishi axborot xavfsizligini kafolatlovchi muhim omil sanaladi.

Masalaning muhim jihati shundan iboratki, bugungi kunda ilmiy hamda siyosiy doiralarda "axborot siyosati" atamasi keng qo'llanilayotgan bo'lsa-da, uning mazmun-mohiyati xususida juda keng va ko'plab ta'riflar berilgan. Ayrim olimlar axborot siyosatiga "axborotni uzatish, saqlash, qayta ishlash va undan foydalanishning sifati va sur'atini belgilab beruvchi tadbirlar tizimi"[2] sifatida baho bergan bo'lsalar, boshqalar uni "axborot sohasidagi milliy manfaatlarini himoyalash, davlatning boshqaruv vazifalarini amalga oshirishdagi vazifalarni ishlab chiqish, davlatning ijtimoiy-siyosiy jarayonlarga axborot orqali ta'sir ko'rsatishi xizmat qiluvchi maqsadlar yig'indisi"[3], deb ta'riflaydilar.

Masalaga aniqlik kiritish maqsadida "axborot siyosati" tushunchasining tarkibidagi "axborot" va "siyosat" atamalarini alohida ko'rib chiqish maqsadga muvofiq. Agar "axborot" tushunchasiga to'xtaladigan bo'lsak, uning falsafiy

kategoriya ekanligini inobatga olish lozim. Bu esa axborot tushunchasiga serqirrali hodisa sifatida yondoshishga undaydi. Axborot tushunchasini o'rganishda mavjud yondoshuvlardan kelib chiqib, ularning uchtagiga – gnoseologik, funksional hamda faoliyatiy jihatlariga alohida to'xtalib o'tish joiz: gnoseologik jihatdan, axborot materiyaning ayrim jihatlarining aks etishidir. Ya'ni, D.Ursulning fikricha, "axborot bu materiyaning atrofga ko'rinib turgan tarafi yoki u haqdagi ma'lumotdir"[4]. Funksional jihatdan, axborot "tashqi dunyoga moslashish jarayonida insonga yetib keladigan ma'lumotdir. Axborotni qabul qilish jarayoni insonning tashqi dunyoga moslashishi jarayonidir"[5]. Faoliyati jihatdan, axborotni "insonlar, shaxslar va mashinalar o'rtasidagi ma'lumotlar almashinuvi"[6] sifatida tushunish mumkin.

Xulosa va takliflar (Conclusion / Recommendations). Umuman, "axborot siyosati"ga mamlakatning manfaatlaridan kelib chiqqan holda, axborot oqimlari va axborot resurslarini tartibga solish, ularning harakati uchun shart-sharoit yaratish, axborot xavfsizligini ta'minlashga qaratilgan chora-tadbirlar ishlab chiqish va amalga oshirish, axborot-kommunikativ texnologiyalarni rivojlantirish bilan bog'liq tadbirlar, usullar va uslublar yig'indisi sifatida ta'rif berish mumkin. Biroq axborot siyosatining vazifalariga to'xtalmay turib, uning mohiyatini to'la ochib berish mumkin emas. Bu vazifalarga nimalar kiradi?

Avvalo, axborot sohasidagi raqobatni qo'llab-quvvatlash, axborot monopoliyasining o'rnatilishiga qarshi kurashish axborot siyosatining muhim vazifasi hisoblanib, bu vazifa demokratiyaning muhim qadriyatlaridan biri - fikrlar xilma-xilligining qaror topishiga xizmat qiladi.

Ikkinchidan, aholining erkin axborot olishi uchun zaruriy texnik vositalar va qonun hujjatlarini yaratish vazifasi ham axborot siyosatida muhim o'rin egallab, fuqarolarga jamiyat hayotiga, davlat siyosatiga, huquq va erkinliklar, majburiyatlar haqida to'la axborot olishlari uchun shart-sharoitlar yaratishni nazarda tutadi.

Uchinchidan, axborot siyosatining muhim vazifalaridan biri horijiy madaniy ekspansiyaga qarshi turish, millatning tili, qadriyatlari va urf-odatlarini saqlab qolishga yo'naltirilgan chora-tadbirlar ko'rishdir. Axborot makonining globallashtirish borishi sharoitida bu vazifa ayniqsa muhim ahamiyat kasb etadi.

To'rtinchidan, intellektual mulkni muhofaza qilish va axborot xavfsizligini ta'minlash ham axborot siyosatining ustuvor vazifalaridan sanaladi.

Beshinchidan, axborot sohasidagi jinoyatchilikka qarshi kurash axborot siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Yuqoridagilardan shunday xulosaga kelish mumkinki, davlatning axborot siyosati davlatning o'z oldiga qo'ygan maqsadlariga va boshqa omillarga bog'liqdir. Birinchidan, davlatning axborot siyosati mamlakatni demokratlashtirishga xizmat qilmog'i hamda hamda yagona tizim asosida amalga oshirilmog'i lozim. Bu tizimiylik davlat boshqaruvi organlarining ommaviy axborot vositalari va boshqa siyosiy institutlarning o'zaro uyg'unlikda faoliyat yuritishini shartlab qo'yadi. Bunda axborot sohasida amalga oshiriladigan tadbirlarni aniq rejalashtirish, tartibga solish va moliyaviy jihatdan ta'minlash hamda nazorat qilish tizimini yaratish muhimdir. Shuningdek, axborot siyosati, davlatning boshqa sohalarida yuritayotgan siyosatiga uyg'un holda amalga oshirilishi zarur.

Ikkinchidan, axborot siyosati aniq strategik maqsadlarga yo'naltirilgan holda amalga oshirilishi muhimdir. Axborot siyosatining aniq maqsadlarga bo'ysundirilgan holda amalga oshirilishi uning samaradorligini aniqlovchi mezonlarini ishlab chiqish imkonini beradi.

Uchinchidan, axborot siyosatini amalga oshirishda qo'llanilayotgan vositalar, usullar, uslublar zamonaviy tendensiyalar asosida muntazam takomillashtirib borilishi zarur.

To'rtinchidan, axborot siyosatining yo'nalishlari mamlakatning geografik joylashuviga, aholining demografik ko'rsatkichlariga, jamiyatdagi mavjud qonunlar va qadriyatlarga tayangan holda ishlab chiqilishi lozim. Boshqacha aytganda, davlatning axborot siyosati mamlakatning iqtisodiy, ijtimoiy va ma'naviy holatiga mos ravishda olib borilmog'i talab etiladi.

ADABIYOTLAR

1. Гидденс Э. Устроение общества. Очерк теории структуризации. М. Академический проект 2018г. 528 с. Тоффлер Э. Третья волна. – М.: АСТ – 2010. 795 с.; Тоффлер Э. Революционное богатство. Серия: Philosophy. – Москва. АСТ. – 2008. 570 с.; Huntington's. The Clash of Civilizations and the Remalng of World Order. Luttwak E. Turbo-Capitalism: Winners and Losers in the Global Economy. London, 1998.; Fukuyama F. The Great Disruption: Human Nature and the Reconstitution of Social Order. – New York, 1999; Bell D. The Coming of Post – Industrial Society: A Venture in Social Forecasting. New York: Harper / Collins, 1996; Castells M. The Information Age: Economy, Society and Culture. Maiden (Mac); Oxford (UK): Blackwell Publ. Vol. 1: The Rise of the Network Society, 1996; Naisbitt J. Global Paradox. – New York, 1995.
2. Государственное управление и информационная политика: программа учебных курсов. М., 1997. С6.
3. Нисневич Ю.А. Информация и власть. М., 2000. С 9.
4. Абдеев Р.Ф., Философия информационной цивилизации. М. 1994 С. 161.
5. Винер Н. Кибернетика и общество. М., 1958. С 15.
6. Халипов Ф. Кратология как наука о власти. М., 2002. С. 156-157.